

Предговор

Закони, уредбе и друга правна акта са законском снагом којима се уређује рад институција у неком друштву чине чврст оквир у коме се одвија укупна њихова активност. Стога су они један од незаобилазних историјских извора. Они нам омогућавају да са високом прецизношћу пратимо оснивање, развој, структуру, начин управљања и организацију Универзитета, факултета и других универзитетских институција, њихове тачне називе и број студената. Они нам показују и друштвени положај Универзитета и статус његових професора и студената. Анализа законских решења која се односе на управљање Универзитетом, избор његових органа, унутрашњу организацију, процедуре избора наставника и сарадника говоре о степену и начинима утицаја државе на универзитет, о односу државе према аутономији универзитета и научног и наставног рада.

Године 1987. Универзитет у Београду објавио је *«Зборник закона и уредаба о Лицеју, Великој школи и Универзитету»* који је приредио Драгољуб Баралић, правни саветник Универзитета, а штампала Научна књига. Зборник обухвата период 1838-1944. године.

Зборник закона и уредби о Универзитету у Београду (1945-2000) њен је наставак и заокружује овај сегмент.

Законска грађа после овог периода доступна је у електронској форми на Интернету.

Зборник обухвата грађу која се односи на универзитет, факултете, универзитетске установе, институте у саставу универзитета, студенте, универзитетске организације и универзитетски стандард.

Грађа је систематизована по великим целинама: Универзитет, Факултети, Институту и заводи, Студентске установе, заштита студената и фондови. У оквиру ових група редослед је хронолошки.

Текстови закона и законских прописа објављивани су у званичним службеним публикацијама. Универзитет у Београду био је у надлежности Републике Србије па је зато највећи број аката објављен у *„Службеном гласнику Србије“*. У оним периодима историје, педесетих година, када су се активности универзитета регулисале актима који су важили за целу територију Југославије они су штампани у *„Службеном листу Југославије“*.

Сва системска решења друштвеног уређења и управљања кроз које је прошло југословенско друштво у периоду 1945-2000, од административног социјализма и друштвеног управљања, преко

самоуправног социјализма и периода друштвене транзиције, све друштвене промене и кризе, одсликани су у примењеној законској регулативи рада универзитета.

Одмах по завршетку Другог светског рата донета су четири акта којима се утврђују услови за почетак рада Универзитета. Суспендује се *Општа уредба о Универзитету* која је важила од 1941. године и проглашавају неважећима стечене дипломе и положени испити за време окупације. Влада Србије уредбом одређује органе универзитетске власти, начин њиховог избора и рада, које потврђује и контролише Министарство просвете. Уведене су категорије моралне и друштвене неподобности, као и могућност да за редовног професора може бити позван и истакнути научни радник без обзира на формалне квалификације. У складу са централизованим административним управљањем тога времена Влада је 1947. године основала *Комитет* који руководи Универзитетом, потврђује наставне планове и програме и избор ректора и проректора, декана и продекана, професора и помоћног наставног особља.

За универзитетске законе из периода 1954-1963. године карактеристично је постепено увођење самоуправних решења у начин избора и надлежности универзитетских власти, начин избора наставника и сарадника и начин доношења наставних планова и програма, као и увођење представника студената у рад универзитетских органа. Ипак, поред самоуправне форме, у свим овим законима видљиви су механизми власти за контролу свих институција универзитета.

Шездесетих година основан је велики број научних института. Истовремено, већина института који су били у саставу институција постали су самостални. Тако су Универзитет у Београду и Српска академија наука постали оснивачи или суоснивачи великог броја научних института. За овај период карактеристично је и спајање или раздвајање појединих института, као и мењање њихових назива и оснивача. Тако је, поред института у саставу појединих факултета, Универзитет у Београду током своје историје у свом саставу имао врло различит број самосталних научних института. Њихов статус такође је био различит, од равноправног чланства до тога да повремено уопште нису били признати као део Универзитета. У *Зборник* су, поред аката који се односе на институте чији је оснивач Универзитет, унета и акта везана за њихову историју. Недостају она документа која није донео републички законодавни орган, већ понекад локална власт.

Друштвено-политичке, а затим и уставне промене, прелазак са друштвеног управљања на самоуправно организовање после 1963. године одразили су се и терминолошки и институционално на акта и начин рада

универзитета и његових чланица, на конституисање њихових органа и начин избора њихових чланова. Аутономне покрајине, али и срезови и општине, универзитети, па и привредне и друге организације могу бити и оснивачи факултета ако за то испуне законске услове. Републичко извршно веће испитује да ли су ови услови испуњени и само потврђује акт о оснивању. Њима управљају „радни људи“ које именује оснивач и „представници друштвене заједнице“. Управу универзитета замењује Веће универзитета које брине о настави. О избору наставника одлучују наставници у истом или вишем звању. Универзитетом управљају Савет и ректор који преузима и део надлежности и послова управе. *Савет за високо школство* као стручно саветодавно државно тело основан је 1965. године.

Закон о високом школству из 1972. године дефинише факултете као научне и образовне организације удруженог рада, а универзитет као заједнице високошколских установа које се образују на основу *самоуправних споразума*. „Друштвено-политичке заједнице, интересне заједнице, радне и друге организације и њихова удружења могу саме или заједнички да оснују високошколску установу“ која може почети са радом када републички орган управе надлежан за послове образовања и науке утврди да су испуњени услови за њихов рад. Регулисање низа питања у овом периоду сасвим је препуштено самоуправним споразумима и друштвеним договорима који, по себи, нису имали универзалност важења и допуштали су разне изузетке. Закон заговара и удруживање са научним институтима, као и организацијама удруженог рада у области привреде и друштвених делатности. Високошколским институцијама управљају заједнице радних људи које чине сви чланови радне заједнице и студенти. Ограничења представљају представници друштва, односно, друштвених центара моћи који и формално долазе из заинтересованих организација и друштвене заједнице којој установа припада. Избор наставника обавља се у високошколској или научној установи, али је остављена и могућност да се испуњеност услова за избор може утврђивати и изван универзитетске установе с тим да надлежни орган универзитетске установе сам донесе одлуку. Законом о изменама и допунама Закона о високом школству из новембра 1974. године проширена је листа послова од посебног друштвеног интереса у високошколским установама у којима учествују и представници заинтересованих организација и друштвене заједнице. Додат је члан на основу кога се професори могу суспендовати из наставе и одлукама органа изван универзитета. Изменама Закона из јула 1976. године власт узима још већа права те Скупштина Србије „даје сагласност на одредбе статута високошколске установе о наставном плану, одељењима, одсецима, групама и смеровима, трајању наставе, условима уписа студената и правилима студија, условима избора наставника и

сарадника и о научним дисциплинама из којих се даје докторат наука". Представници друштвене заједнице имали су право да учествују у доношењу „одлуке о избору односно поновном избору у звање и стицању и престанку својства радника на радним местима наставника и сарадника“, као и доношењу „одлуке о именовању и разрешењу инокосног пословодног органа“. Одлука о овим питањима „сматра се донетом када се за њу изјасни већина укупног броја делегата у савету из реда заједнице радних људи високошколске установе и већина укупног броја представника друштвене заједнице“.

Договором о основама Друштвеног плана СР Србије за развој усмереног образовања за период 1976-1980. године из 1978. и Резолуцијом о социјалистичком самоуправном преображају вишег и високог образовања и васпитања из 1983. године у школски систем, који обухвата и високо школство, уводи се усмерено образовање. Закон о усмереном образовању и васпитању из 1986. године високо школство и коначно укључује у систем усмереног образовања.

Посебни *Закон о Универзитету* поново је усвојен јануара 1990. године.

Закон о Универзитету из августа 1992. године битно нарушава аутономију универзитета иако први став другог члана Закона гласи „Универзитет је аутономна, научна, односно уметничка и образовна установа“. У *Закону о Универзитету* из 1998. године и реч „аутономна“ је изостављена. Закон из 1992. уводи, а из 1998. године потврђује, забрану политичког, страначког и верског организовања и деловања на универзитету и факултетима. Према *Закону* из 1998. године ректора универзитета именује оснивач, односно Влада Србије, као и свих петнаест чланова Управног одбора који преузима функције Савета, односно Скупштине универзитета из претходних закона. Одлуку о избору наставника и стицању звања доноси декан на основу извештаја комисије коју је сам одредио. Друштвена транзиција у овим законима поново је јасно одсликана.

Бранислава Грбић